

Domoznanske novice iz Knjižnice Miklova hiša Ribnica

Zbirna mapa: Etnografska zbirka rodbine Rudež

Etnografsko delo zadnjih ribniških graščakov Rudežev je danes že skoraj pozabljeno, saj je skrito v zaprašenih arhivih in knjižnih zbirkah različnih avtorjev, pa vendar Antona in Jožefa Rudeža danes lahko zaslužno uvrščamo v sam vrh pionirjev slovenske etnografije. Zbirna mapa, ki nastaja v Knjižnici Miklova hiša, zajema zbrano in urejeno etnografsko gradivo, ki sta ga Rudeža zbrala v prvi polovici devetnajstega stoletja.

Zgodovina njunega raziskovanja ribniškega in kasneje tudi kočevskega folklornega izročila sega v obdobje predromantike. Rudeži, sprva po naravi trdi, nato pa pri ljudeh priljubljeni gospodarji, so bili vso prvo polovico devetnajstega stoletja in tudi pozneje tesno vpeti v prizadevanje za slovensko nacionalno prebujanje. Anton Rudež (1757–1829), rojen v Kobjeglavu na Krasu, je svoje prve raziskovalne izkušnje najverjetneje pridobil že med študijem filozofije, kjer se je srečal z največjimi misleci tedanjega časa. Njegov prijatelj Valentin Vodnik že okrog leta 1791 omenja, da je ljudsko pripovedno izročilo zapisoval njegov sošolec in kasnejši ribniški graščak A. Rudež. Znano je, da je A. Rudež že pred slavnim pozivom Poljaka Emila Korytka načrtno zbiral ljudsko folklorno gradivo. Korytkov poziv za zbiranje »Prijateljem slovanstva na Kranjskem« je v prvi polovici devetnajstega stoletja spodbudil slovenske intelektualce k načrtnemu zbiranju etnografskega gradiva.

Raziskovalno delo Antona Rudeža je že v času njegovega življenja nadaljeval sin in kasnejši graščak Jožef Rudež (1793–1846). Bil je Vodnikov učenec, med študijem na Dunaju pa je bil njegov mentor Jernej Kopitar, ki ga je spodbujal k pisanju in ga navduševal nad slovanstvom. Kasneje je Jožef Rudež Kopitarju pošiljal besede za njegove jezikovne spise. Za njegovo prvo javno etnografsko delo velja njegov anonimni članek o treh porokah v Ribnici, na Krasu in v Loškem Potoku, ki ga je leta 1811 izdal v časopisu *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*. Sledila je slavna študija o Kočevarjih, ki jo je leta 1823 izdal v časopisu *Arnstadt's Vorzeit und Gegenwart*. Objava zajema opis noš, šeg in cerkvenih podružnic na Kočevskem. Dodani so tudi kočevarsko besedišče in ljudske pesmi. Objava z znanstvenega vidika velja za pionirsko delo na področju slovenske etnografije. Izredno pomembno in dragoceno je tudi ostalo etnografsko gradivo, ki sta ga skupaj z očetom zbrala med Ribničani. V različnih zapuščinskih gradivih se je najverjetneje ohranil le del zbirke. Tako je denimo Jožef Rudež leta 1838 sprejel v Ribnici Emila Korytka in ga založil s kočevarskimi ljudskimi pesmimi in drugim dragoceno etnografskim gradivom za njegovo predvideno monografijo, ki ni nikoli izšla, gradivo pa danes hrani Narodna in univerzitetna knjižnica. Kasneje je bil večkrat njegov gost tudi Stano Vraz. Jožef Rudež je prispeval gradivo za njegovo knjigo *Narodne pesmi ilirske*. Danes ni znano, kakšna je bila usoda gradiva in kolikšen je bil dejanski obseg etnografske zbirke, ki sta jo v času svojega življenja Rudeža hranila v ribniški graščini. Znano je, da je Jožef za svoje raziskovalne potrebe po Kopitarjevem navodilu sistematično uredil »slovansko knjižnico«, v kateri je zbral bogato knjižno zbirko tedanjih etnografskih, zgodovinskih in teoloških del. Domneva se, da je del grajske knjižnice skupaj z zbirko kasneje prevzel njegov sin Karel Dragotin Rudež (1833–1885), ki je v Gracarjevem turnu v Šentjernejem uredil svojo zasebno knjižnico. Sodeč po navedbi kraja v pismu s prepisi iz očetove zbirke, ki ga je poslal Franu Levstiku, je bila zbirka tedaj v omenjenem gradu. Znano je, da je to zasebno knjižnico uporabljal tudi Janez Trdina, ki je v svojem spominskem spisu zapisal: »Rudež mi je skrbel tudi najboljše za slovansko čtivo, ki mi nikdar ni pošlo. Posojal mi je jako dragocene knjige o Rusiji, pa

Anton in Jožef Rudež (Vir: Dnevnik Olge Rudež Kosler. 2001)

tudi najboljše dela klasične ruske literature.« Gostitelj mu je v jugovzhodnem stolpu gradu uredil stalno prebivališče in tako ni naključje, da so tam nastale pisateljeve znamenite Bajke in povesti o Gorjancih. Ko se je Rudeževa potomka Vlasta Rudež poročila z gozdarskim inženirjem Herbertom Schoepplom, je grad postal last družine Schoepl. Med drugo vojno so grad požgali slovenski partizani, v njem pa je zgorela tudi grajska knjižnica z več kot 6000 deli. Kaj vse je vsebovala Rudeževa grajska knjižnica in ali je vsebovala tudi dragoceno etnografsko zbirko, ostaja skrivnost.

Obstaja pa še druga sled. Med starejšimi Ribničani se je ohranilo pričevanje o ribniškem knjigovezu, ki naj bi hranil staro rokopisno knjigo ljudskih pripovedk iz ribniške doline, ki je po njegovi smrti izginila neznanu kam. Je bila knjiga plod etnografskih raziskav graščakov Rudežev? Tega najbrž ne bomo nikoli izvedeli.

V Knjižnici Miklova hiša Ribnica smo prepoznali potencial zbirke in začeli z načrtnim zbiranjem gradiva. Danes domoznanska zbirna mapa vsebuje korespondenco, članke, spisek oblačil, opise prazničnih šeg (5), vraže (62), prošnje in zagovore (7), izštevavnice (2), opise bajnih bitij (12) in ljudske pesmi (26). Pričujoča zbirka etnografskega gradiva ohranja spomin na Rudeže in njihovo delo za prihodnje generacije, hkrati pa zbrano gradivo pričča o duhovni kulturi Ribničanov v Rudeževem času. Zagotovo se zbrano gradivo v prihodnosti ne bo branilo niti knjižne izdaje.

Domen Češarek, bibliotekar
Knjižnica Miklova hiša Ribnica

Viri in literatura:

- Dolenjski biografski leksikon. Schoepl, Herbert. Spletni vir: <http://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/>
- Levec, Fran. 1885. Karol Rudež. Ljubljanski zvon. 5(2), 121–123.
- Popit, Ilija, Rudež, Anton, Rudež, Jožef in Zima, Janez. 2010. Od volkodlaka do Klepca: vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov. Radovljica: Didakta.
- Slovenska biografija. Jožef Rudež. Spletni vir: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi524204/>
- Stopar, Ivan. 2000. Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska. Porečje Krke. Ljubljana: Viharnik.
- Trdina, Janez. 1947. Moje življenje. Ljubljana: Državna založba Slovenije.